

خانواده

در

نگرش اسلام و روان شناسی

محمد رضا سالاری فر

بهار ۱۳۸۵

سالاری فر، محمدرضا

خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی / محمدرضا سالاری فر. - تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)؛ قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۴.

شش، ۲۲۴ ص. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۱۰۲، روان‌شناسی؛ ۱۲) سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)؛ ۱۰۰۶، روان‌شناسی؛ ۴۹)

ISBN: 964-7788-44-4 بهاء: ۱۴۰۰۰ ریال.

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. ۲۰۵ - ۲۱۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. اسلام و خانواده. ۲. خانواده - جنبه‌های روان‌شناسی. الف. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی

دانشگاه‌ها (سمت). ب. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ج. عنوان.

۲۹۷/۶۴

BP ۲۵۳ / س ۲

۱۳۸۴

م ۸۴ - ۲۵۵۷۴

کتابخانه ملی ایران

خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی

تألیف: محمدرضا سالاری فر، عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

زیر نظر: حجة الاسلام والمسلمین سید محمد غروی و دکتر محمد کاظم عاطف وحید

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (شماره انتشار ۱۰۲، روان‌شناسی ۱۲) و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم

انسانی دانشگاه‌ها (سمت) شماره انتشار ۱۰۰۶، روان‌شناسی ۴۹

ویراستار: سید محمد حسن جواهری

حروفچینی و صفحه‌آرایی: اداره نشر و ویرایش پژوهشگاه

چاپ اول: بهار ۱۳۸۵

تعداد: ۲۰۰۰ نسخه

چاپ: قم - زیتون

قیمت: ۱۴۰۰۰ ریال

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و جز اینها برای ناشران محفوظ است.

(نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.)

قم: ابتدای بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۲۹۰۶۰۳۰ و ۲۹۰۹۲۱۰، نمابر: ۲۹۳۶۰۴۲

تهران: خیابان انقلاب، بین وصال و قدس، نیش کوی اسکو، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۶۶۴۴۶۰۹۳۵ و ۶۶۹۷۰۲۱۱

تهران: بزرگراه جلال آل‌احمد، تقاطع پل یادگار امام، روبه‌روی پمپ گاز، سازمان مطالعه و تدوین (سمت)،

تلفن: ۴۴۲۲۳۸۴۲۳، نمابر: ۴۴۲۲۳۸۷۷۷ □ تهران: خ انقلاب، خ ابوریحان، ش ۲ - تلفن: ۶۶۳۰۸۱۳۰، نمابر: ۶۶۴۰۵۶۷۸

بسم الله الرحمن الرحيم

پدران باید معلم باشند از برای فرزندان خود، خانواده شما باید مدرسه باشد، تعلیم احکام اسلام، تهذیب اخلاق نونهالان.

صحیفه نور، ج ۷، ص ۱۶۲

مقدمه ناشران

نیاز گسترده دانشگاه‌ها به منابع و متون درسی با نگرش اسلامی در رشته‌های علوم انسانی، و محدود بودن امکانات مراکز علمی و پژوهشی که خود را موظف به پاسخگویی به این نیازها می‌دانند، ایجاب می‌کند امکانات موجود با همکاری دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی در مسیر اهداف مشترک به خدمت گرفته شود و افزون بر ارتقای کیفی و کمی منابع درسی از دوباره کاری جلوگیری به عمل آید.

به همین منظور، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) هفدهمین کار مشترک خود را با انتشار کتاب خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی به جامعه علمی کشور عرضه می‌کنند.

این کتاب به عنوان منبع کمک درسی برای دانشجویان رشته روان‌شناسی، تهیه شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی، همه علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

مقدمه

خانواده یکی از نظامهای اولیه جوامع بشری است که با وجود تحولات اساسی، در اهداف و کارکردهای خود ثابت مانده و هنوز در همه جوامع اهمیت اساسی دارد. خانواده مناسب‌ترین نظام برای تأمین نیازهای مادی، روانی و معنوی بشر بوده و بهترین بستر را برای تأمین امنیت و آرامش روانی اعضا، پرورش نسل جدید و اجتماعی کردن فرزندان و برآورده ساختن نیازهای عاطفی افراد فراهم نموده است. با این حال، در عصر حاضر نظام خانواده دچار مشکلات و چالشهای اساسی گردیده و حتی گاه اساس و تمامیت آن نیز زیر سؤال رفته است. متأثر از تحولات اجتماعی، صنعتی و علمی، در بیشتر جوامع از جمله ایران مشکلات متعددی برای خانواده پدید آمده است؛ اختلافهای خانوادگی، طلاق، فرزندان بی سرپرست و بزهکاری نوجوانان و جوانان، نشان دهنده مشکلات اساسی در خانواده‌های ماست. سنتها، اخلاقیات و روشهایی که به تقویت خانواده می‌انجامند، بعضاً متزلزل شده‌اند و دوری از هویت ملی و دینی و پذیرش هویت‌های دنیاگرایانه و دور از اخلاقیات انسانی، بسیاری از مردم ما را تهدید می‌کند.

همه این مشکلات نشان می‌دهد که خانواده‌ها نیازمند توصیه‌های تربیتی و روان‌شناختی بسیاری برای رویارویی با پیچیدگی‌های زندگی کنونی، هستند. اکنون تربیت فرزندان و برقراری روابط مناسب با همسر به سادگی چند دهه گذشته نیست. عوامل مؤثر بر خانواده به قدری زیادند که برای مقابله با عوامل آسیب‌زا، نیازمند آموزش و تربیت خانواده‌ها در سطح ملی هستیم. نکته جالب توجه آن است که ما از پیشینه فرهنگی و علمی غنی و کارآمدی برای رویارویی با مسائل خانواده بهره‌مندیم. مهم‌ترین متون دینی ما، یعنی قرآن و کلمات پیامبر (ص) و معصومان (ع)، سرشار از

توصیه‌های کارآمد و متناسب با عصر حاضر، در باب اساسی‌ترین مسائل خانواده تا جزئی‌ترین موارد آن است. مجموعه تعالیم اسلامی در مورد خانواده، ما را به نظام و ساختاری رهنمون می‌کند که پاسخ‌گوی همه نیازهای مادی، روانی و معنوی خانواده است.

افزون بر ساختار خانواده که به مراتب و مرزهای درونی و بیرونی آن اشاره دارد، اهداف تشکیل خانواده را نیز می‌توان از گزاره‌های صحیح متون اسلامی استنباط کرد. تعالیم اسلام درباره چگونگی روابط اعضای خانواده و به عبارتی حقوق و مسئولیتهای متقابل آنها، توصیه‌های الزامی و اخلاقی فراوانی دارد. سخنان معصومان(ع) و سیره خانوادگی آنان ظرایف رفتاری جالب توجهی در بردارد که هر چند جزئی به نظر می‌رسد، گاه در تحکیم پایه‌های خانواده نقش اساسی دارد. در این کتاب مباحث خانواده را با تعریف خانواده، ازدواج و مقدمات آن، مانند شرایط همسرگزینی، آغاز کردیم و سپس به آثار روان‌شناختی ازدواج و روابط اعضای خانواده پرداختیم و دیدگاههای اسلام را در هر مورد تبیین نمودیم.

روابط خویشاوندی را به عنوان یکی از آثار ازدواج در نظر گرفته و ابعاد مختلف آن را بررسی کردیم. در فصل سوم به ارکان خانواده از قبیل مسئولیتهای زن و شوهر، والدین و فرزندان پرداختیم، و در فصل چهارم نقش باورهای دینی، توصیه‌های اخلاقی و رفتاری اسلام بررسی شد. در فصل پنجم به عوامل مشکلات خانوادگی و راهکارهای اسلام برای پیشگیری و حل آنها پرداختیم. در فصل ششم، انواع خانواده در اسلام و قوانین اقتصادی خانواده در اسلام از نگاه روان‌شناختی بررسی شد. در پایان با اشاره به خانواده‌های الگو در اسلام، طرحی کلی از نظام خانواده در اسلام، ارائه نمودیم و در بحثهای مختلف کتاب سعی کردیم مسائل را از هر دو جنبه اسلامی و روان‌شناختی مورد بررسی قرار دهیم. این در حالی است که معمولاً در تألیفات مربوط به خانواده، به یکی از دو جنبه علمی و دینی خانواده پرداخته شده است. امید است مطالب این کتاب با پذیرش همه نقصها و بضاعت علمی اندک مؤلف، در جهت روشن شدن مسائل روان‌شناختی و دینی خانواده گامی مفید به شمار آید. اینجانب با توسل به خاندان عصمت و طهارت، امید به رشد و تکامل معنوی و اخلاقی هر چه بیشتر خانواده‌ها را دارم. از انتقادات و پیشنهادهای دانش‌پژوهان و همه متخصصان درگیر با مباحث خانواده

و از جمله خانواده درمان‌گران استقبال می‌کنم، به این امید که بتوانم در جهت رفع کاستی‌های این موضوع مهم، گامی بردارم.

در پایان، مراتب تقدیر و تشکر خود را از مساعدت‌های همراهان این طرح اعلام می‌کنم:

استاد حجت‌الاسلام والمسلمین سید محمد غروی، مدیر گروه روان‌شناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه که مباحث این کتاب با نظارت و اشراف ایشان بوده است.

استاد دکتر محمد کاظم عاطف وحید که در همه مراحل تدوین این کتاب، با نظارت و راهنمایی‌های خود بر غنای آن افزودند.

استادان گرامی حجت‌الاسلام والمسلمین بهشتی، دکتر مظاهری و دکتر فتحی آشتیانی که از نظریات آنان در مباحث این کتاب بهره‌مند شدم.

مسئولان پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به ویژه ریاست محترم حجة الاسلام والمسلمین اعرافی که با حمایت‌های بی دریغ، این فرصت پژوهشی را برای اینجانب فراهم کردند. سرانجام از همه مسئولان و کارکنان بخش‌های پژوهشگاه حوزه و دانشگاه که بدون زحمات صادقانه آنان چنین تحقیقاتی به ثمر نمی‌رسید، سپاس‌گزاری می‌کنم: معاونت محترم پژوهشی، معاونت محترم اجرایی، بخش‌های ویراستاری، تایپ و نشر به ویژه آقایان سید عدنان اسلامی، ابوالفضل احمدی و همکارانش در کتابخانه و همه کسانی که فعالیتهای پژوهشی موهون تلاشهای آنهاست.

دروود و سلام بر خانواده‌ای که برترین زن عالم را به والاترین اوصیای الهی پیوند زد تا شریف‌ترین انسانها را در دامن خویش پرورش دهد، پسری ابوالعجائب که پرشکوه‌ترین صحنه عشق را در تاریخ بشریت آفرید و دختری که پیام این عزت و آزادگی را با صبر و شجاعت به عالم رساند.

به امید روزی که یازدهمین ثمره این پیوند، عدالت، معنویت و معرفت را در جان و روان همه انسانها جوشش دهد.

«بقية الله خير لكم ان كنتم مؤمنين»

محمد رضا سالاری‌فر